

‘AYN-I EKBER MEHMED EFENDİ’NİN MANZUM ŞEMÂ’İL-İ ŞERİF TERCÜMESİ

Erdem Can ÖZTÜRK*

ÖZET

Bu çalışma ile ‘Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi’nin hayatı ve eserleriyle ilgili bilgileri paylaşmak; manzum Şemâ’il-i Şerif tercümesini teferruatlı olarak tanıtmak amaçlanmaktadır. Eserin metni henüz ilmi olarak neşredilmiş değildir. Bu makalede eserin mütercimi, muhtevası, üslubu, şekil ve nüsha özellikleri ile teferruatlı olarak tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, ‘Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi, Manzum Şemâ’il-i Şerif, Hilye.

‘AYN-I EKBER MEHMED EFENDİ’S POETICAL ŞEMÂ’İL-İ ŞERİF TRANSLATING

ABSTRACT

Our purpose is to give information about ‘Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi and his works and to introduce poetical translation of Şemâ’il-i Şerif in detail. Text of this book hasn’t been published yet. In this article, translator of the book, its content, wording, form and version features will be introduced.

Keywords: Hz. Muhammed, ‘Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi, Poetical Şemâ’il-i Şerif, Appearance.

Şemâ’il:

Mütercim Âsım Efendi’nin “Hamâ’il vezninde *şimâ’l* in cem’idir... şekli ve şemâ’il ta’bîr olunur”¹ dediği *şemâ’il*, Kâmûs-ı Türkî’de “Huylar, ahlâk, tabî’atlar. Şemâ’il-i Şerife, Fahr-ı Kâ’inât Efendimizin mübârek ahlâk u ‘âdâtı ve bundan bahs iden kitâb.”² şeklinde tarif olunmuştur.

Sözlükteki karşılığı “huylar, ahlaklar, vasıflar; şekiller” olan şemâ’il, özelde ve ıstılâhî mânâda “Hz. Peygamber’in tasvirî, ruhî ve fizikî portresi; bunu konu alan eser ve risaleler, hilye.”³ anlamlarını taşımaktadır. *Şemâ’il* terimini ilk kez hususî olarak Hz. Peygamber ile ilgili kullanan

* Arş. Gör., Namık Kemâl Ü. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. E-mail: erdemcanozturk@gmail.com

¹ Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Kâtu’*, TDK Yay., Ankara 2000, s. 723.

² Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul 2005, s. 784.

³ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yay., İstanbul 2005, s. 331.

Tirmizî (ö. 892) olmuştur. Gerek ondan önce gerekse kendi devrinde bu terimi kullanan başka bir tarihçi ya da muhaddise rastlanmamaktadır.⁴

Başlangıçta Hz. Peygamber'den bahseden eserlerin aldıkları isimler çok çeşitlidir: Sıfatü'n-Nebî (Mâlik b. Enes), Menâkıb (Buhârî), Fezâ'il (Müslim), Sıfatu Resûlullâh (İbn Sa'd) vb... Tirmizî ile birlikte ilk kez *Şemâ'il* ismi kullanılmış ve bu isim sonraki dönemlerde de benimsenerek bir *türün* adı olmuştur.

Hilye, siyer, megâzî, mucizât gibi benzer türler arasında *şemâ'il*'in en büyük farkı, Hz. Peygamber'i risâleti ve mucizeleri dışında bir "beşer" olarak ele almasıdır. Hz. Peygamber'in şahsî hayatını peygamberliğinden ayrı düşünmek mümkün değilse de onun günlük yaşamı, insanlar arasındaki tavır ve davranışları diğer insanlardan farklı olmadığı için risâletle ilgili üstün vasıf ve mucizeleri *şemâ'il*'in konusu dışında tutulmuştur.⁵ Şemâ'illerin ağırlık noktası Hz. Peygamber'in insanî ilişkilerdeki tutumları, yürüyüşü, konuşması, ibadet edişi, yeme-içme âdâbı, uyuması, ağlayıp gülmesi gibi beşerî özellikleridir.

Bilhassa *hilye* ve *şemâ'il* türlerinin ortak konuları olmakla beraber, bu konuların ağırlık noktalarının farklı olması bu iki türü birbirinden ayırt etmektedir. "Hilyelerin amacı Hz. Peygamber'in fiziksel ve ruhsal portresini ortaya koymakken; şemâ'illerin amacı O'nun bir insan olarak yaşayış biçimini her yönüyle açıklamaktır."⁶

Kur'an'da "*Andolsun ki Resulullâh, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allâh'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir.*"⁷ buyurulmuş ve Hz. Peygamber, inananlar için en güzel örnek olarak işaret edilmiştir. O, imân ve ibâdet hususlarında örnek olduğu gibi, insanlara günlük hayatlarında, ticaret ahlakı, yeme-içme âdâbı, giyim-kuşamı, fizikî görünüşüyle, yürüyüşünden çevresindeki insanlara muamelesine kadar daha pek çok konuda da örnek olarak gösterilmektedir. Bu sebeple olsa gerek ki Hz. Peygamber'in hayatına her yönüyle ilgi duyulmuş ve onun hayatı başka hiç kimseyle mukayese edilemeyecek derecede kayıt altına alınmış, inceden inceye tespit edilmiştir.⁸ Ve tüm bunlar *şemâ'il* türünü ortaya çıkarmıştır.

'Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi:

'Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi ile ilgili bilgiler son derece yetersiz olup birbirinin tekrarı mahiyetindedir. Doğum tarihi bilinmemekle birlikte kaynaklarda ölüm tarihi, genel bir ittifakla, 1134/1721/2 olarak gösterilmektedir.

Tuhfe-i Nâ'îlî'de hakkında çok kısa bir bilgi vardır: "Şeyh 'Ayn-ı Ekber Efendi, Bursalı. Şemâ'il-i Şerîf nâzımı. Vefâtı 1134, M. 1721."⁹

Lügât-i Târîhiyye ve Coğrâfiyye'de onun hakkında kısmen daha geniş bir malumat mevcuttur: "'Ayn-ı Ekber, Meşâyih-i Halvetiyye ulularındandır. Mevlîdi olan Bursa'da ve İstanbul'da bir müddet tadrîs ile meşgûl olup mu'ahhiren Şeyh Mısrî hazretlerine intisâb ve ba'd-ı vefâta halîfesi Şeyh Kâsım hazretlerinden ikmâl-i tarîkat u âdâb almışdır. Kemâl-i 'aşkından nâşî

⁴ Ali Yardım, "Şemâil Nev'inin Doğuşu ve Tirmizî'nin Kitâbü'ş-Şemâil'i", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir 1983, s. 350.

⁵ Yardım, *agn.*, s. 353.

⁶ Mehtap Erdoğan, *Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler*, CÜ Sos. Bil. Ens. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sivas 2011, s. 6.

⁷ Ahzâb, 21.

⁸ Bkz. Annemarie Schimmel, *Ve Muhammed O'nun Elçisidir*, Kabalcı Yay., İst. 2011.

⁹ M. Nâ'îl Tuman, *Tuhfe-i Nâ'îlî*, Bizim Büro Yay., Ankara 2001, C. 2, s. 718.

dâ'imâ ağlar ve kendüsinden bilâ-irâde pek çok hârîku'l-âde şeyler zuhûr eyler idi. Şemâ'il-i Şerîfi Türkçe nazm eyledi. Vefâtı H. 1134, M. 1721 târihinde vukû' buldı."¹⁰

Hadîkatü'l-Cevâmî' isimli eserde Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi hakkında şu kısa bilgi mevcuttur: "Tekye-i mezbûrede medfûn zevâtıdan biri dahi Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi'dir. 1134 (1721) târihinde vefât etmiştir. Mezbûr, Şeyh Kâsım Efendi hulefâsından olup ve anlar dahi Hazret-i Mısrî eş-Şeyh Mehmed halifelerindedir. Bunlardan başka nice zevât dahi medfûndur."¹¹ "Tekye-i mezbûre" ile kast edilen Yahya Efendi Tekkesi'dir.

*Yâdigâr-ı Şemsî*¹² isimli eserde "Nakşî-Bendî-i Atîk Dergâhı" başlıklı bölümde Şeyh Abdülkerîm Efendi hakkında bilgi verilirken "...hulefâ-yı Hazret-i Mısrî'den 'Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi ve H'âce Abdurrahmân Efendi gibi esâtize-i 'ulûmdan tahsîl-i 'ilm ü kemâl ve Şeyh Mehmed Murâd en-Nakş-bendî Hazretlerinden izn ü icâzet istihsâl itmiş."¹³ denilmektedir.

Eyüb Efendi Tekkesi'ne hizmet etmiş şeyhler hakkında bilgi veren Abdurrezzak Tek, bu şeyhlerden Mehmed Şerefeddin Efendi (ö. 1734) bahsinde 'Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi'ye de değinmektedir: "(Mehmed Şerefeddin Efendi) 1670 tarihinde İncirli mahallesindeki Eşrefzâde Tekkesi'nde dünyaya geldi... Medrese tahsilini Molla Ahmedzâde Mehmed Efendi ile Niyâzî-i Mısrî'nin halifelerinden olan 'Ayn-ı Ekber Şeyh Mehmed Efendi'den, tasavvufî eğitimini ise Eşrefzâde Şeyh Lütfullah Efendi ile babasının gözetiminde tamamladı."¹⁴

Sicill-i Osmanî'de iki ayrı "Ayn-ı Ekber" kayıtlı olsa da onunla ilgili diğer bilgilerimiz ile buradaki bilgileri karşılaştırdığımızda, Sicill-i Osmanî'de bir yanlış anlama olduğu kanaatine varıyoruz. İlk 'Ayn-ı Ekber için "Mısrî Halifelerinden olup 1134'te vefat etmiştir"¹⁵; ikincisinde ise "Müderres olup Safer 1135'te vefat eylemiştir."¹⁶ bilgileri bulunmaktadır. Diğer hiç bir kaynaktan aynı dönemde yaşamış ikinci bir 'Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi'den bahsedilmemektedir. Bununla birlikte iki farklı maddedeki bilgilerin, aslında 'Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi ile ilgili diğer kaynaklardaki bilgilerin parçaları olduğunu görmekteyiz.

Tüm bu bilgilerden hareketle 'Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi'nin Bursa doğumlu olduğunu, İstanbul ve Bursa'da medrese hocalığı yaptığını, Niyâzî-i Mısrî'nin halifelerinden ve Halvetiyye tarikatının ileri gelenlerinden olduğunu öğreniyoruz. H. 1134 / M. 1721/2 tarihinde vefat ettiği ve Yahya Efendi Tekkesi'nde medfûn olduğu da edindiğimiz bilgiler arasındadır. Şemâ'il-i Şerîf nâzımını olarak zikredilen 'Ayn-ı Ekber'in, kendi eserinde "*Ekâbir-i Sâdât-ı Sûfiyyeden 'Ayn-ı Ekber Efendi Kuddise Sırrıhu hazretlerinin...*"¹⁷ şeklinde tarif olunması yine onun devrinin ileri gelen sûfilerinden olduğunun işaretidir. Doğum tarihi, İstanbul ve Bursa'da hangi medreselerde ne kadar süre ile müderrislik yaptığı, varsa diğer eserleri ve hayatına dair diğer bilgiler ise meçhuldür.

Şemâ'il-i Şerîf Tercümesi:

¹⁰ Ahmed Rifat, *Lügât-i Târîhiyye ve Coğrafiyye*, İstanbul 1299, C. 5-6-7, s. 98.

¹¹ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, vd. (Haz. Ahmed Nezih Galitekin), *Hadîkatü'l-Cevâmî*, İşaret Yay., İstanbul 2001, s. 358.

¹² Mehmed Şemseddin (Haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy), *Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî I-II*, Uludağ Yay., Bursa 1997.

¹³ Mehmed Şemseddin, *age.*, s. 565.

¹⁴ Abdurrezzak Tek, "Bursa'da Kâdirî Tekkeleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 19, S. 1, s. 164.

¹⁵ Mehmed Süreyya (Haz. Nuri Akbayar), *Sicill-i Osmanî*, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul 1996, C. 3, s. 986.

¹⁶ Mehmed Süreyya, *age.*, s. 986.

¹⁷ 'Ayn-ı Ekber, *Şemâ'il-i Şerîf Tercümesi*, Michigan Üniversitesi Abdülhamid Koleksiyonu Nu: Isl. Ms. 411, vr. [1a].

Turkish Studies

‘Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi’nin manzum Şemâ’il-i Şerîf Tercümesi kaynaklarda zikredilmekle birlikte yakın zamana kadar eserin metnine ulaşılmış değildir.¹⁸ Ancak eserle ilgili çeşitli bilgiler zikredilegelmiştir. Bunlardan bir tanesi, bu eserin uzun yıllar medreselerde ders kitabı olarak okutulduğuna dairdir: “... Ayn-ı Ekber Muhammed Efendi (öl. 1722) Türkçe Şemâ’il-i Şerîf’i, ... adlı manzum eserleri yıllarca medreselerde ezberletilmiştir.”¹⁹ Ergün’ün makalesi de bu bilgiyi destekler mahiyettedir: “‘Ayn-ı Ekber Muhammed Efendi (?-1722) Türkçe ‘Şemâ’il-i Şerîf’i ... manzum hale getirdiler.”²⁰

Medreselerde ders kitabı olarak okutulmak ve ezberletilmek istenen bazı eserlerin, ezberlenmesinin kolay olması hasebiyle, özellikle manzum olarak nazmedildiği bilinmektedir. ‘Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi’nin medrese hocası olduğu bilgisinin ardından onun Şemâ’il-i Şerîf isimli eserinin yıllarca medreselerde ders kitabı olarak okutulduğu ve ezberletildiği bilgisini de elde ettiğimizde; ‘Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi’nin *Şemâ’il-i* medrese derslerinde okutmak ve onun kolay ezberlenmesini sağlamak için kasten manzum nazmettiğini söylemek pek yanlış olmasa gerektir. Zira ‘Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi sebab-i telif kısmında bunu destekler bir ifade de kullanmaktadır. Eserin inceleme bölümünde bu konu üzerinde ayrıntılı olarak durulacaktır.

Yaptığımız katalog taramaları neticesinde ikinci bir nüshasına rastlayamadığımız Şemâ’il-i Şerîf Tercümesi’nin eldeki tek nüshası Michigan Üniversitesi yazmaları Abdülhamid Koleksiyonu’nda Isl. Ms. 411 numarada kayıtlıdır. Söz konusu yazma 58 varak olup eksiksiz ve hareketli bir metindir. Nesih hat ile yazılmış nüshanın ilk varacağı müzehhep ve cetvelli, diğer varaklar ise sadece cetvelli olup muntazam bir görünüm arz etmektedir.

İlk ve son varaklar hariç, her bir varığında 15 beyit kayıtlı olan eser toplamda 1639 beyittir. Tamamı Arapça ve Tirmizî’nin *eş-Şemâ’il-i* ile aynı olan 55 başlık altında Hz. Peygamber’in *şemâ’il-i* konu edinilmiştir. Eser, *mesnevî* nazım şekliyle ve *Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilün* vezniyle tercüme ve nazmedilmiştir.

Şemâ’il-i Şerîf Tercümesi’nin [1a] numaralı varığında “*Ekâbir-i Sâdât-ı Şūfiyyeden ‘Ayn-ı Ekber Efendi Kuddise Sırrıhu hazretleriniñ Şemâ’il-i Şerîf-i Hazret-i Faḥru’l-Enbiyâ ‘aleyhi mine’ş-şalavâti ezkāhâyı Türkîye terceme idüp ve nazm eyledikleri nüsha-i celîledir*”²¹ kaydı mevcuttur. Eserin ‘Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi’ye ait ve tercüme olduğunu buradan anlamak mümkündür, zira eserin diğer bölümlerinde mü’ellif, mütercim ya da müstensihe dair herhangi bir kayıt yoktur.

‘Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi’nin Şemâ’il-i Şerîf Tercümesi, Tirmizî’nin (ö. 892) kısaca “*eş-Şemâ’ilü’n-Nebeviyye*” olarak bilinen “*eş-Şemâ’ilü’n-Nebeviyye ve’l-Hasâ’ilü’l-Mustafaviyye*”²² isimli eserinin manzum çevirisidir. Eserin Tirmizî’den tercüme olduğuna dair bir kaç kayıt mevcuttur. Varak [1b]’de geçen beyitler bunun en açık delilidir:

“Ḥazret-i **Tirmizî** mu‘allim-i kül

Gülşen-i ‘ilm-i haberde bülbül

Cem‘ kılmış hūyını sultānıñ

¹⁸ Yardım, *agm.*, s. 395.

¹⁹ Muhittin Eliaçık, “Şemsi Paşa’nın Manzum ve Muhtasar Vikâyetü’r-Rivâye Tercümesi”, *Şarkiyat İlimi Araştırmalar Dergisi*, S. II., Kasım 2009, s. 18.

²⁰ Mustafa Ergün, “Ders Programları ve Ders Kitapları Tarihi – I (Medreselerde Okutulan Dersler ve Ders Kitapları)”, *AKÜ Anadolu Dil-Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Afyon 1996.

²¹ ‘Ayn-ı Ekber, *agy.*, vr. [1a].

²² Bkz. M. Yaşar Kandemir, “eş-Şemâ’ilü’n-Nebeviyye”, *TDVİA*, C. 38, s. 500-501.

Dimiş adına *Şemâ’il* anı

Rûhını eyleye pes Rabb-i ‘ibād

Raḥmet ü ‘afvı ile her dem şād”²³

Tirmizî’nin eş-Şemâ’ilü’n-Nebeviyye’sinin başlıkları, Arapça olarak aynen, ‘Ayn-ı Ekber’in eserinde mevcuttur. ‘Ayn-ı Ekber, eseri tercüme ederken Arapça olan başlıkları hiç değiştirmeden almıştır.

Şemâ’il-i Şerîf Tercümesi’nin [2a] numaralı varağındaki “Bābu Mā-cā‘e fî Ḥalkı Resülillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”²⁴ şeklindeki başlık Tirmizî’nin eş-Şemâ’il’inde [2a]’da²⁵ aynı şekilde kayıtlıdır. Şemâ’il-i Şerîf Tercümesi’nin [5b] numaralı varağındaki “Bābu Mā-cā‘e fî Ḥātemi’n-Nübüvvet ‘Aleyhişşalātu Vesselām”²⁶ şeklindeki başlık Tirmizî’nin eserinde [17b]²⁷ numaralı varakta da aynı şekildedir. Eserin sonuna kadar bu uyum devam etmektedir. ‘Ayn-ı Ekber’in [56a] numaralı varağındaki “Bābu Mā-cā‘e fî Mirāsi Resülillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”²⁸ başlığı yine Tirmizî’de [303b]’de bu şekildedir.²⁹ Başlıklar aynı olmakla birlikte muhtevanın da bir uyum içerisinde devam ettiği görülmektedir. Ancak ‘Ayn-ı Ekber’in tercümesinin manzum olması dolayısıyla çok küçük sıralama veya râvî farkları oluşabilmektedir.

[1a] numaralı varakta *istishab* kaydında nüsha sahibi olarak Şehrî Emîn Efendi-zâde Seyyid Mehmed Reşād’ın ismi kayıtlıdır: “*Min Kütübi’l-Faḳîr Şehrî Emîn Efendi-zâde Seyyid Mehmed Reşād*”³⁰.

İstishab kaydının hemen altında iki ayrı tarih mevcuttur. Bunlardan ilki 160, ikincisi ise 10 Cemâziye’l-âhir 211 tarihleridir. Bu iki tarih kaydı farklı kalem ve hatlarla yazılmıştır. 160 [1160/1747-8] tarihi *mütâla’a* kaydının altında yazılıdır. Bu tarihin mütercimim ölümünden yaklaşık 25 yıl sonrasına ait olduğu düşünülürse eserin istinsah tarihi yahut istinsahına yakın bir tarih olduğu söylenebilir. 10 Cemâziye’l-âhir 211 [1211/11 Aralık 1796] ise istishab kaydının hemen altına yazılmış olup Şehrî Emîn Efendi-zâde’nin sahabet tarihine işaret olsa gerektir. Bu iki tarih haricinde eserin yazıldığı yahut istinsah edildiği zamana dair bir bilgi bulunmamaktadır.

[1b]’de *Besmele* ile başlayan eser klâsik tertibe uygun olarak hamdele ve salvele ile devam etmektedir:

“Ḥamd ol Ḥālîka ki yektâdir

Ḥikeminde ‘uḳalâ şeydâdır”³¹

...

“Hem şalât ola Resül ḥazretine

Hem icâbet idene da‘vetine”³²

²³ ‘Ayn-ı Ekber, *agy.*, vr. [1b].

²⁴ ‘Ayn-ı Ekber, *agy.*, vr. [2a].

²⁵ Tirmizî, *eş-Şemâ’ilü’n-Nebeviyye ve’l-Hasâ’ilü’l-Mustafaviyye*, Yz. 45 Ak Ze 248, vr. [2a].

²⁶ ‘Ayn-ı Ekber, *agy.*, vr. [5b].

²⁷ Tirmizî, *agy.*, vr. [17b].

²⁸ ‘Ayn-ı Ekber, *agy.*, vr. [56a].

²⁹ Tirmizî, *agy.*, vr. [303b].

³⁰ ‘Ayn-ı Ekber, *agy.*, vr. [1a].

³¹ ‘Ayn-ı Ekber, *agy.*, vr. [1b].

³² ‘Ayn-ı Ekber, *agy.*, vr. [1b].

...

“Āline ola dūrūd aşhāba
Ümmete vü daḥı hep aḥbāba”³³

Ardından tercüme edilen eserin aslını kaleme alan Tirmizî’ye dua faslı vardır:

“Ḥazret-i *Tirmizî* mu‘allim-i kül
Gülşen-i ‘ilm-i ḥaberde bülbül

Cem‘ kılmış ḥūyını sultāniñ
Dimiş adına *Şemāyil* anıñ

Rūḥını eyleye pes Rabb-i ‘ibād
Raḥmet ü ‘afvı ile her dem şād

Cennet içre oña iḥsān olsun
Meskeni Ravza-i Rızvān olsun”³⁴

‘Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi bundan sonra *sebeb-i telif* kısmında eserin tercüme sebebini anlatmaktadır:

“LİK her kes oқыyup fehm etmez
Düşüp ‘aşkına yolunca gitmez

Bu faḳīr dersine meşğül oldum
Oқыyup anı murādın buldum

Ḥazretiñ vaşfını ḥalk añlayalar
Oña uymaqlıḡa bil bağlayalar

Ḥālimi ben de biraz fikr etdim
‘Ömr-i māzī nicedir zıkr etdim

Bu kitāb nazmıla Türkī olsa
Her kes içinde olanı bilse

³³ ‘Ayn-ı Ekber, *agy.*, vr. [1b].

³⁴ ‘Ayn-ı Ekber, *agy.*, vr. [1b]-[2a].

Anı sevenler ola belki ziyād

Dil-ħarāb olan olalar ābād

Dil vere oña çün ola bende

Çurtıla düşdi ise bir bende

Gözlülerden biri de ey kışır

Bu işiñe ola ol hoş ħātır

Olasın duş nazarına o eriñ

Bite işin ola hoş dağı yeriñ

Bu fikrile oña ikdām etdim

Az zamānda anı itmām etdim”³⁵

Buna göre, Tirmizî’nin eserinin Arapça olması dolayısıyla okuyanın anlayamaması ‘Ayn-ı Ekber’i üzümüştür. Hz. Peygamber’i sevenlerin onun hilka ve vasıfları hakkında bilgi sahibi olması için eserini kısa bir zaman içinde Türkçe’ye manzum olarak çevirmiştir.

[2b]’de yer alan “Bābu Mā-cā’ e fi Ĥalkı Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”³⁶ başlığı ile eserin asıl bölümü başlamaktadır. Burada Hz. Peygamber’in görünüşü hakkında bilgi verilmektedir. Zaten metnin kenarındaki haşiyede “Ĥalk ħā’niñ fetħi ve lām’iñ sükūni ile şūret ve şekl ma’ nāsınadır.”³⁷ denilerek Hz. Peygamber’in sureti hakkında bilgi verileceğinden bahsedilmiştir. Bu bölümden itibaren toplam 55 başlık altında Tirmizî’nin *eş-Şemâ’ilü’n-Nübüvve*’si manzum olarak tercüme edilmiştir. Bu bölümler şunlardır:

“Bābu Mā-cā’ e fi Ĥalkı Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”³⁸

“Bābu Mā-cā’ e fi Ĥatemi’n-Nübüvvet ‘Aleyhişşalātu Vesselām”³⁹ Hz. Peygamber’in peygamberlik mühründen bahsedilen bölümdür. Bu mührü görenlerin rivayetlerine yer verilmiştir.

“Bābu Mā-cā’ e fi Şa’ri Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesselām”⁴⁰ Hz. Peygamber’in saç, saçını tarayışı ve saçının uzunluğu konularından bahsedilen bölümdür.

“Bābu Mā-cā’ e fi Tereccüli Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁴¹ Hz. Peygamber’in süslenmesi, saç ve sakalını taraması hususlarına değinilen bölümdür.

³⁵ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [2a].

³⁶ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [2b].

³⁷ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [2b].

³⁸ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [2a].

³⁹ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [5b].

⁴⁰ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [8b].

⁴¹ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [9a].

“Bābu Mā-cā’ e fī Şeybi Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁴² Hz. Peygamber’in saç ve sakalının ağarıp ağarmaması gibi hususların bahis mevzuu edildiği fasıldır.

“Bābu Mā-cā’ e fī Hızābi Resūlillāh ‘Aleyhi Vesellem”⁴³ Hz. Peygamber’in saç ve sakalında kına ve diğer boya maddelerini kullanıp kullanmadığından bahseden fasıldır.

“Bābu Mā-cā’ e fī Kuḥli Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁴⁴ Hz. Peygamber’in sürme çekmesi konusu bahis mevzuu edilen bölümdür.

“Bābu Mā-cā’ e fī Libāsı Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁴⁵ Hz. Peygamber’in giyim kuşamını konu edinen fasıldır.

“Bābu Mā-cā’ e fī İyşī Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁴⁶ Hz. Peygamber’in yiyip içmesi hususlarından bahsedilen bölümdür.

“Bābu Mā-cā’ e fī Hıffı Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁴⁷ Hz. Peygamber’in abdesti esnasındaki mesh etmesinden bahsedilmektedir.

“Bābu Mā-cā’ e fī Na‘li Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁴⁸ Hz. Peygamber’in ayağına giydiği mesh ve diğer ayakkabıların konu edinildiği fasıldır.

“Bābu Mā-cā’ e fī Zikri Ḥātemi Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁴⁹ Hz. Peygamber’in kullandığı yüzükler ve bunların özelliklerinden bahsedilen kısımdır.

“Bābu Mā-cā’ e fī Taḥattümi Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁵⁰ Hz. Peygamber’in yüzüğü takma şeklini anlatan bölümdür.

“Bābu Mā-cā’ e fī Şıfatı Seyfī Resūlillāh ‘Aleyhisselām”⁵¹ Hz. Peygamber’in kılıcının şekli ve özellikleri konusunda bilgi veren fasıldır.

“Bābu Mā-cā’ e fī Şıfatı Dir‘i Resūlillāh ‘Aleyhisselām”⁵² Hz. Peygamber’in savaşlarda giydiği zırhları anlatan kısımdır.

“Bābu Mā-cā’ e fī Şıfatı Miğferi Resūlillāh ‘Aleyhisselām”⁵³ Hz. Peygamber’in kullandığı miğferin özelliklerini anlatan bölümdür.

“Bābu Mā-cā’ e fī Şıfatı ‘İmāmeti Resūlillāh ‘Aleyhisselām”⁵⁴ Hz. Peygamber’in başına taktığı sarıktan bahseden bölümdür.

“Bābu Mā-cā’ e fī Şıfatı İzārī Resūlillāh ‘Aleyhisselām”⁵⁵ Hz. Peygamber’in peştamal gibi alt kısmına giydiği giyisiden bahseden kısımdır.

“Bābu Mā-cā’ e fī Meşiyyeti Resūlillāh ‘Aleyhisselām”⁵⁶ Hz. Peygamber’in yürüyüş tarzını anlatan fasıldır.

⁴² ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [9b].

⁴³ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [10b].

⁴⁴ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [11a].

⁴⁵ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [11b].

⁴⁶ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [13a].

⁴⁷ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [16a].

⁴⁸ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [16b].

⁴⁹ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [17b].

⁵⁰ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [18b].

⁵¹ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [19a].

⁵² ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [19a].

⁵³ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [19b].

⁵⁴ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [19b].

⁵⁵ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [20a].

“Bābu Mā-cā’ e fī Taḡannu’ ı Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁵⁷ Hz. Peygamber’in başına zaman zaman örtü örtmesi konusunu anlatan fasıldır.

“Bābu Mā-cā’ e fī Celsei Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁵⁸ Hz. Peygamber’in oturuşu konusunu anlatan bölümdür.

“Bābu Mā-cā’ e fī Tükātı Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁵⁹ Hz. Peygamber’in bastonundan ve kullandığı dayanaklardan bahseden bölümdür.

“Bābu Mā-cā’ e fī İttikā’i Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁶⁰ Hz. Peygamber’in hastalık ya da diğer uzanma anlarında kullandığı yastık ve benzeri dayanaklardan bahseden fasıldır.

“Bābu Mā-cā’ e fī Şıfatı Ekli Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁶¹ Hz. Peygamber’in yemek yerken nasıl hareket ettiğinden, yiyecekleri nasıl yediğinden bahseden bölümdür.

“Bābu Mā-cā’ e fī Hıbzı Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁶² Hz. Peygamber’in ekmek yemesinden bahsedilen fasıldır.

“Bābu Mā-cā’ e fī Şıfatı İdām Resūlillāh ‘Aleyhisselām”⁶³ Hz. Peygamber’in ekmek yerken ekmeğe katık ederek yediği yiyecekleri anlatam bölümdür.

“Bābu Mā-cā’ e fī Vuzū’ ı Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁶⁴ Hz. Peygamber’in abdest suyundan ve abdest alışından bahseden bölümdür.

“Bābu Mā-cā’ e fī Kāvli’n-Nebī ‘Aleyhisselām Kāble’t-Ta‘ām”⁶⁵ Hz. Peygamber’in konuşmasından, söz söylemesinden bahsedilen fasıldır.

“Bābu Mā-cā’ e fī Kadehi Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁶⁶ Hz. Peygamber’in su içtiği bardaktan bahsedilen fasıldır.

“Bābu Mā-cā’ e fī Fākihete Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁶⁷ Hz. Peygamber’in yediği ve sevdiği meyveler bu başlık altında anlatılmıştır.

“Bābu Mā-cā’ e fī Şıfat-ı Şarābı Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁶⁸ Hz. Peygamber’in içecek içme âdâbından bahsedilen fasıldır.

“Bābu Mā-cā’ e fī Şurbi Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁶⁹ Hz. Peygamber’in içtiği içeceklerden bahsedilen kısımdır.

“Bābu Mā-cā’ e fī Ta‘aṭṭuri Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁷⁰ Hz. Peygamber’in süründüğü güzel kokuların anlatıldığı kısımdır.

⁵⁶ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [20b].

⁵⁷ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [21a].

⁵⁸ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [21a].

⁵⁹ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [21b].

⁶⁰ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [22a].

⁶¹ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [22a].

⁶² ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [22b].

⁶³ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [23a].

⁶⁴ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [26b].

⁶⁵ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [27a].

⁶⁶ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [28a].

⁶⁷ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [28a].

⁶⁸ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [29a].

⁶⁹ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [29a].

⁷⁰ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [30a].

Turkish Studies

“Bāb-ı Keyfe kâne Kelāmı Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁷¹ Hz. Peygamber’in konuşması esnasında ne kadar anlaşılır, fasîh ve latîf olması gibi konuşma âdâbından bahsedilen bölümdür.

“Bābu Mā-cā’ e fi Zihki Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁷² Hz. Peygamber’in gülümseme şeklini ve tebessümünü anlatan kısımdır.

“Bābu Mā-cā’ e fi Şıfatı Müzāh-ı Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁷³ Hz. Peygamber’in latîfelerini anlatan, mizah anlayışını konu edinen fasıldır.

“Bābu Mā-cā’ e fi Kelāmı Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁷⁴ Hz. Peygamber’in üslûbundan, konuşma tarzından bahsedilen fasıldır. Bu bölümde Hz. Peygamber’in, yanında şiir okunurkenki tavrından da bahsedilmektedir:

“Şi’ r okunurdu Resûl yanında
Nice söz söylenürüdi anda

Sâkit olurdu Resûl-i Ekrem
Gâh eylerdi tebessüm ebsem”⁷⁵

Hz. Peygamber, Ümeyye b. Ebu’s-Sait’in bir şiirini beğenmiştir. Müslüman olmayan bu şairin bir şiirinin defalarca okunmasını istediğini ashabdan olan Şerîd’in rivayetinden öğreniyoruz:

“Dir Şerîd Hâzretle bir gün ben
Ridf oldum bir yere gideriken

Baňa didi Ümeyye şi’ rinden
Bilüriseñ oğu didi andan

Bir oğdım didi bir dağı bir
Yüz kadar oğdım andan bir bir

Âhîri didi anın haqqında
Kûb-ı imân görünirdi anda”⁷⁶

“Bābu Mā-cā’ e fi Kelāmı Resūlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁷⁷ Bu bölümde de yine Hz. Peygamber’in konuşmaları ve ashabına hitap tarzı üzerinde durulmaktadır.

⁷¹ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [30a].

⁷² ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [30b].

⁷³ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [32b].

⁷⁴ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [33b].

⁷⁵ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [34a].

⁷⁶ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [34a]-[34b].

⁷⁷ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [34b].

“Bābu Mā-cā’ e fî Nevmi Resûlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁷⁸ Hz. Peygamber’in uykusu ile ilgili bu bölümde, uyuma şekli, yatarken ve kalkarken neler yaptığı, uyku vakitleri gibi hususlar üzerinde durulmuştur.

“Bābu Mā-cā’ e fî ‘İbâdeti Resûlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁷⁹ *Şemâ’il*’in en uzun bölümlerinden olan bu fasılda Hz. Peygamber’in ibadetleri konu edinilmiştir. O’nun yaptığı ibadetlerin türleri, bu ibadetleri edâ ediş tarzı, ibadetlerin süreleri ve özellikleri gibi hususlar üzerinde durulmuştur.

“Bāb-ı fî Şalâti’ d-đuḥā”⁸⁰ “Zahve” gün doğumunun akabindeki vakit anlamına gelip, bu bölümde Hz. Peygamber’in söz konusu vakitlerdeki ibadetleri üzerinde durulmaktadır.

“Bābu Şalâti’ t-taṭavvu’ fî l-beyt”⁸¹ Hz. Peygamber’in evinde yaptığı nafil ibadetler hakkında bilgi verilen bölümdür.

“Bābu Mā-cā’ e fî Şavmı Resûlillāh ‘Aleyhisselām”⁸² Hz. Peygamber’in tuttuğu oruçların bahis mevzuu edildiği kısımdır. Hangi zamanlarda ve ne kadar sürelerle oruç tuttuğu anlatılmaktadır.

“Bābu Mā-cā’ e fî Şıfatı Kıra’atı Resûlillāh ‘Aleyhisselām”⁸³ Hz. Peygamber’in bilhassa Kur’ân’ı okuma tarzı hakkında bilgi verilen bölümdür.

“Bābu Mā-cā’ e fî Bükâi Resûlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁸⁴ Hz. Peygamber’in ağlamasının konu edinildiği bu bölümde, hangi sebeplerle ve ne şekilde ağladığı anlatılmıştır.

“Bābu Mā-cā’ e fî Firâşı Resûlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁸⁵ Hz. Peygamber’in yatarken kullandığı döşek ve diğer malzemelerin özelliklerinden bahsedilen fasıldır.

“Bābu Mā-cā’ e fî Tevāzu’ ı Resûlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁸⁶ Hz. Peygamber’in en önemli vasıflarından olan tevazusu hakkında bilgi verilen, Hz. Peygamber’in ne kadar mütevazı olduğunun anlatıldığı bölümdür.

“Bābu Mā-cā’ e fî Ḥulkı Resûlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁸⁷ Hz. Peygamber’in yüksek yaratılışlı karakteri, seciyesi hakkında bilgi verilen bölümdür.

“Bābu Mā-cā’ e fî Ḥayâi Resûlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁸⁸ Hz. Peygamber’in sahip olduğu hayâ duygusundan, çevrede utanılacak bir iş olduğunda verdiği tepkilerden bahsedilen kısımdır.

“Bābu Mā-cā’ e fî Ḥacâmatı Resûlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁸⁹ Hz. Peygamber’in sağlık maksadıyla zaman zaman yaptırdığı hacamat hakkında bilgi verilen bölümdür.

“Bābu Mā-cā’ e fî Esâmei Resûlillāh Şallallāhu ‘Aleyhi Vesellem”⁹⁰ Hz. Peygamber’in anıldığı isimlere değinilen bölümdür.

⁷⁸ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [35b].

⁷⁹ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [36a].

⁸⁰ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [39b].

⁸¹ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [40b].

⁸² ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [40b].

⁸³ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [42a].

⁸⁴ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [43a].

⁸⁵ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [44a].

⁸⁶ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [44b].

⁸⁷ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [47b].

⁸⁸ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [50b].

⁸⁹ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [51a].

“Bābu Mā-cā’ e fī Sinni Resūlillāh Şallallāhu‘ Aleyhi Vesellem”⁹¹ Hz. Peygamber’in yaşı hakkındaki bilgi ve ihtilafların aktarıldığı kısımdır. Mekke, Medine ve diğer bölgelerdeki ikametlerinin süreleri, bunlarla ilgili bilgi ve ihtilaflı görüşler bu kısımda tartışılmaktadır.

“Bābu Mā-cā’ e fī Vefātı Resūlillāh Şallallāhu‘ Aleyhi Vesellem”⁹² Hz. Peygamber’in vefat hadisesinin anlatıldığı kısımdır. Bu kısımda ahab ve ehl-i beytinin vefattan sonraki üzüntülü halleri de konu edinilmektedir.

“Bābu Mā-cā’ e fī Mirāşı Resūlillāh Şallallāhu‘ Aleyhi Vesellem”⁹³ Hz. Peygamber’in vefatının ardından kendisinden geriye kalacak mallar ve bunların miras durumu hakkındaki sözleri bu bölümde anlatılmaktadır.

“Bābu Mā-cā’ e fī Resūlillāh Şallallāhu‘ Aleyhi Vesellem”⁹⁴ Hz. Peygamber’in bazı hadislerine yer verilen bu kısımda daha çok şeytanın Hz. Peygamber’in suretinde görünmüseninin mümkün olmadığı ve kendisinin vefatından sonra Hz. Peygamber’i rüyada görenlerin sahih bir rüya görmüş olacakları yolundaki hadisler aktarılmaktadır. Bu bilgilere göre şeytan Hz. Peygamber’in suretinde görünemez; her kim Hz. Peygamber’i rüyasında görürse bilmelidir ki gördüğü kişi mutlak suretle Hz. Peygamber’in kendisidir.

Eserin muhtevası ve konuların sırası, Tirmizî’den tercüme olması dolayısıyla onunla tam olarak örtüşmektedir. Yukarıda da kısaca açıklanan bu bölümlerden en kısa olanı [21a]’daki “Bābu Mā-cā’ e fī Taşannu‘-ı Resūlillāh Şallallāhu ‘ Aleyhi Vesellem”⁹⁵ başlıklı bölüm olup 4 beyitten ibarettir. Bu bölümde Hz. Peygamber’in başına örtü örtmesi konusu açıklanmaktadır. En uzun bölüm ise [23a]’da başlayıp [26b]’de son bulan ve 108 beyitten ibaret olan “Bābu Mā-cā’ e fī Şıfat-ı İdām Resūlillāh ‘ Aleyhisselām”⁹⁶ başlıklı kısımdır. Burada ise Hz. Peygamber’in kendi yediği ve *ehl-i suffe*’ye ikram ettiği yiyeceklerden bahsedilmektedir. Ayrıca bu fasılda sevdiği yiyeceklerle yemek yiyiş tarzına da değinilmektedir.

Eserde çoğu Arapça olmak üzere pek çok haşiyeye mevcuttur. Hemen her varakta cetveli kısmın dışındaki haşiyelerle başlıklarda ya da metinde geçen, başka kelimelerle karıştırılma ihtimali olan sözcükler açıklanmış ve konuyla alakalı notlar düşülmüştür. Ayrıca anlaşılmasının güç olacağı düşünülen kısımlar da haşiyelerle açıklanma yoluna gidilmiştir:

“Halk, Hā’nın fethi ve lām’ın sükūnı ile şuret ve şekl ma‘ nāsınadır.”⁹⁷

“Tarf, bifethi’ t-tā ve sükūni’ r-rā bima‘ nāi’ l-‘ ayn.”⁹⁸

“Ya‘ nī mübārek yañaqları mürtefi‘ degil idi.”⁹⁹

“Bağsa bir şey’e vücūdıla bile

Bağardı ‘ aliyy ü ger sefile

[Ya‘ nī a‘lāya ve ednāya bütün vücūd ile iltifāt iderdi, boynın çevirüp bakmazdı.]”¹⁰⁰
örneklerinde olduğu gibi.

⁹⁰ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [51b].

⁹¹ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [52a].

⁹² ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [53a].

⁹³ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [56a].

⁹⁴ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [57a].

⁹⁵ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [21a].

⁹⁶ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [23a].

⁹⁷ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [2b].

⁹⁸ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [4b].

⁹⁹ ‘Ayn-ı Ekber, **agy.**, vr. [4a].

‘Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi’nin amacının, Hz. Peygamber hakkında bilgi veren bu eseri Arapça bilmeyenlerin istifadesine sunmak olması hasebiyle eseri, mümkün merteye sade bir dille tercüme etmek gayreti içinde olduğu görülmektedir. Buna rağmen anlaşılmasını güç gördüğü yerleri de yukarıda örnekleri zikredilen pek çok haşiye ile açıklamak yolunu seçmiştir.

‘Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi, eserine klâsik tertibe uygun olarak başladığı gibi eserini yine bu şekilde bitirmiştir. Eser, son varakta yer alan *dua* beyitleri ile son bulmaktadır:

“Yâ İlâhî bizi kılma *dâlin*

Uydur aña ki olupdur ol dîn

Sehv ü ‘işyâna efendim bakma

Fırkatiñ âteşi ile yakma”¹⁰¹

Sonuç:

1721/2 tarihinde vefat ettiği kaynaklarda ittifakla bildirilen; Niyâzî-i Mısırî’nin halifelerinden bir müderris olan ‘Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi, Tirmizî’nin *eş-Şemâ’ilü’n-nebeviyye*’sini *Şemâ’il-i Şerîf* adıyla mesnevi tarzında manzum olarak tercüme etmiştir. Söz konusu eserin medrese derslerinde okutulmak ve kolay ezberlenmesini sağlamak amacıyla özellikle manzum tercüme edilmiş olma ihtimali hayli yüksektir.

Başlıkların Tirmizî’den -Arapça olarak hiç değiştirilmeden- alındığı tercümede, sade bir dil kullanımına özen gösterilmiş; anlaşılmasının güç olacağı düşünülen kısımlar haşiyelerle daha ayrıntılı bir şekilde izah edilmiştir.

Eldeki tek nüsha üzerindeki en eski tarihin 1747/8 olması, bu tarihin mütercim ‘Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi’nin vefatından yaklaşık 25 yıl sonrasına ait olması ve söz konusu nüshanın son derece temiz, mürettep ve müzehhep olması gibi hususlar eldeki nüshanın sonradan istinsah edilmiş bir nüsha olduğu ihtimalini artırmakla birlikte, yapılan katalog taramalarında eserin ikinci bir nüshasına ulaşılabilmiş değildir.

Eserde Hz. Peygamber hakkında bilgi verilen hususlar ise ana hatlarıyla kısaca şu şekildedir:

Fizikî görünüşü, peygamberlik mührü, saçı ve sakalı, gözlerine sürme çekmesi, giyim-kuşamı, yeme-içmesi, abdest alması ve bunun için kullandığı gereçler, mesh etmesi, yüzükleri, savaş aletleri, başına sardığı sarıklar ve alt kısımlarına giydiği giyecekler, yürüyüş ve oturuş tarzı, kullandığı baston türü araçlar, yatarken kullandığı yastık ve diğer dayanaklar, yemek yiyiş şekli, abdest alış şekli, hitap tarzı, su içtiği kap, sevdiği meyveler, süründüğü kokular, konuşması, mizah anlayışı ve tebessümü, şiir hakkındaki düşünceleri, uyku vakti ve uyuma şekli, ibadet tür ve süreleri, ağlayışı, yatağı, tevazusu, karakteri, hâyâ duygusu, hacamat yaptırması, anıldığı isimleri, yaşı, vefatı, mirası, Hz. Peygamber’in rüyada görülmesi hadisesi.

Yıllarca medreselerde ders kitabı olarak okutulduğu türlü bilimsel kaynaklarda zikredilen bu eserin ilmî neşrinin de yapılması şemâ’il literatürüne katkı sağlayacaktır.

¹⁰⁰ ‘Ayn-ı Ekber, *agy.*, vr. [3b].

¹⁰¹ ‘Ayn-ı Ekber, *agy.*, vr. [58a].

KAYNAKÇA:

- Ahmed Rifat, **Lügât-i Târîhiyye ve Coğrâfiyye**, İstanbul 1299.
- ‘Ayn-ı Ekber, **Şemâ’il-i Şerîf Tercümesi**, Michigan Üniversitesi Abdülhamid Koleksiyonu Nu: Isl. Ms. 411.
- Ayvansarâyî Hüseyin Efendi vd. (Haz. Ahmed Nezih Galitekin), **Hadîkatü’l-Cevâmî’**, İşaret Yay., İstanbul 2001.
- ERDOĞAN, Mehtap, **Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler**, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sivas 2011.
- ELİAÇIK, Muhittin, “Şemsi Paşa’nın Manzum ve Muhtasar Vikâyetü’r-Rivâye Tercümesi”, **Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi**, S. II., Kasım 2009, s. 16-49.
- ERGÜN, Mustafa, “Ders Programları ve Ders Kitapları Tarihi – I (Medreselerde Okutulan Dersler ve Ders Kitapları)”, **AKÜ Anadolu Dil-Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi**, Afyon 1996.
- KANDEMİR, M. Yaşar, “Şemâil”, **TDVİA**, İstanbul 2010, C. 38, s. 497-500.
- , “eş-Şemâilü’n-Nebeviyye”, **TDVİA**, İstanbul 2010, C. 38, s. 500-501.
- Mehmed Süreyya (Haz. Nuri Akbayar), **Sicill-i Osmanî**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996.
- Mehmed Şemseddin (Haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy), **Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî I-II**, Uludağ Yay., Bursa 1997.
- M. Nâil Tuman, **Tuhfe-i Nâ’ilî**, Bizim Büro Yay., Ankara 2001.
- Mütercim Âsım Efendi, **Burhân-ı Kâti’**, TDK Yay., Ankara 2000.
- SCHİMMEL, Annemarie, **Ve Muhammed O’nun Elçisidir**, Kabalcı Yay., İstanbul 2011.
- Şemseddin Sâmi, **Kâmûs-ı Türkî**, Çağrı Yay., İstanbul 2005.
- ŞENTÜRK, Habil, “Hz. Peygamber’in Şemâili ve Şahsiyeti”, **SD Üniversitesi IV. Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler)**, Isparta 2001, s. 371-377.
- TEK, Abdurrezzak, “Bursa’da Kâdirî Tekkeleri”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 19, S. 1, Y. 2010, s. 143-182.
- Tirmizî, eş-Şemâ’ilü’n-Nebeviyye ve’l-Hasâ’ilü’l-Mustafaviyye, Yz. 45 Ak Ze 248.
- ULUDAĞ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Kabalcı Yay., İstanbul 2005.
- UZUN, Mustafa, “Hilye”, **TDVİA**, İstanbul 1998, C. 18, s. 44-47.
- YARDIM, Ali, “Şemâil Nev’inin Doğuşu ve Tirmizî’nin Kitâbü’ş-Şemâil’i”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, İzmir 1983, s. 349-409.
- , “Hazreti Peygamberi Anlatan İlim Dalları ve Şemâil Nev’i”, **Diyanet Dergisi**, C. 25, S. 4, Ankara 1989, s. 213-220.
- , **Peygamberimiz’in Şemâili**, Damla Yay., İstanbul 2011.